

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Jaroslav Vrchlický

Rok na jihu

(1878)

Edice Dílna
České knihnice
Sv. 25

Robert Kolár
Ústav pro českou literaturu
AV ČR, Praha

Semináře a Dílny České knihovnice jsou volně ke stažení zde:
<https://www.kniznice.cz/pro-skoly>

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Publikace vznikla v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., (RVO: 68378068).

Při práci na textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.cs>

Lektoroval:

Mgr. Michal Fránek, PhD., Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Verze publikace: II/2023

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz,

v Praze roku 2023

jako 25. svazek edice *Dílna České knihovnice*.

Redigovala Petra Hesová.

Grafická úprava a sazba Stará škola.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Edici *Dílna České knihovnice* řídí Robert Kolár.

JAROSLAV VRCHLICKÝ: ROK NA JIHU (1878)

ÚVODEM

Velmi výstižným úvodem k Vrchlického poezii je „Komentář“ Jiřího Kudrnáče a Miroslava Červenky ke svazku Vrchlického *Intimní lyriky* (edice Česká knižnice, Praha, NLN 2000). Svazek obsahuje tři sbírky: *Rok na jihu* (1878), *Hořká jádra* (1889) a *Okna v bouři* (1894), komentář obsahuje kapitoly „Osudy díla“, „Život“, „Vrchlického poezie“ a dále kapitoly k jednotlivým sbírkám. Osudům Vrchlického díla, tj. jejímu přijetí i odmítnutí je také věnována antologie Michala Topora *Čtení o Jaroslavu Vrchlickém: básník ve sporech o životnost díla* (Praha, IPSL 2013).

Z „Komentáře“ Jiřího Kudrnáče a Miroslava Červenky ke sbírce *Rok na jihu*:

„Sbírka *Rok na jihu* (1878) se váže k básníkovu pobytu v Itálii od dubna 1875 do dubna 1876; působil tam jako domácí učitel a vychovatel dvou synů hraběte Montecuccoli-Laderchi. Hraběcí rodinné sídlo bylo ve vesnici Marano pod Apeninami, poblíž řeky Panaro, na zimu se hraběcí rodina i s Vrchlickým přestěhovala k moři do Livorna“ (s. 366).

„Ve sbírce *Rok na jihu* zřetelně vyvstaly ty rysy, které dodnes vymezují Vrchlického přínos českému básnictví. Inspirací se mu spolu s literaturou staly i přímé osobní zážitky, zintenzivněné novostí cizího kontextu. Dojmy z krajiny osvěžily básníkovu obraznost a povzbudily ji k odvaze. Italská inspirace byla dosud v české lyrice vzácná (v 2. svazku svých *Básní* s ní přišel Adolf Heyduk). *Rok na jihu* obsahuje mnoho přírodní a krajinné lyriky v romantickém klíči, ale neomezuje se na ni. Objevuje se příroda zformovaná a kultivovaná člověkem, městské záběry. Středoevropan intenzivně prožívá setkání s mořem. Sbírka je pestrá rozmanitostí užitých meter, skládá se ze samostatných básní i drobných cyklů, neobvyklý byl kompoziční půdorys s vloženými novelami na konci oddílů. Básně jsou jambické i trochejské, objevují se sonety, písně, madrigal, dithyramb, ale také stylizace cestovního deníku a poezie popisná“ (s. 368).

„I zde se reálný svět prostupuje s ideálním světem umění a mytologie. Vrchlického italská krajina, jako u tolika jeho předchůdců, je oživena antickými bohy a příběhy. V krajinářských básních má svůj podíl reflexe“ (s. 369).

Následující Dílna je založena na rozboru třetího sonetu z cyklu „Rokoko — sonety“.

Jaroslav Vrchlický: Rokoko — sonety

III

Když na krajinu padá soumrak líný
a mušky v slunci tančí v plachém reji,
tu děti často ze vsi přicházejí
ku mřížím parku — to svět pro ně jiný!

Tu zvědavě se kloní nad pěšiny,
na starých sochách dětským okem tkvějí,
tu na fontánech a tam na aleji,
a stojí tu a hledí v noční stíny.

A nemohou se odsud odtrhnouti,
pol zvědavost, pol strach je láká v sítě,
ve stínech nocí vidí kouzlo všady. — —

Ó poezie! Umdlén dlouhou poutí
u brány tvojí čekám, choré dítě,
ty neotvíráš... a přec večer tady!

(Jaroslav Vrchlický: Intimní lyrika, Praha, NLN 2000, s. 30)

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Kde se báseň odehrává?
2. Kdy se báseň odehrává?
3. V básni je několik paralelismů (analogií), vypište je.
4. Pevná forma básně je uvedena již v titulu básně: sonet.
Jedná se o italský, nebo anglický sonet?
5. Pomocí symbolů a, b, c atd. zapište rýmové schéma.
6. Jakým veršem je sonet složen?

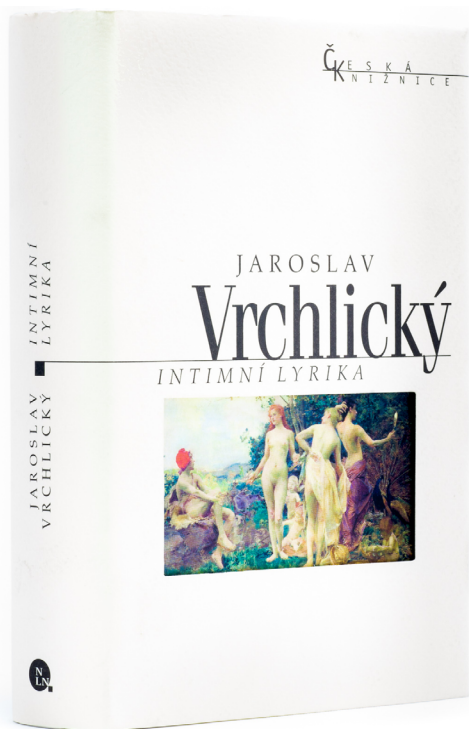
ŘEŠENÍ

1. U plotu zámeckého parku někde na venkově, popřípadě na malém městě (podle Komentáře k vydání v České knižnici se jedná o zámek v Modeně, který patřil hraběti Montecucoli-Laderchi); důležitá je opozice místa všedního (tj. toho, co je před plotem zámeckého parku) a nevšedního (zámecký park). Park je starý a opuštěný (viz sonet I z téhož cyklu, s. 29: *Park uzavřen jest zrezavělou mříží, / mech pokrýl nohy lvům, jež na zápraží / se mračí přísně, jak by stáli k stráži; / ku slepým oknům stromů houšť se níží.*). Dále je podstatné, že v parku nejsou jen stromy, ale že je zaplněn uměním (sochy, fontány). Děti tam nechodí obdivovat přírodu, té mají na vsi, odkud pocházejí, dost, ale umělou přírodu a umění v přírodě (je to park, tj. uměle vytvořená příroda). Park je pro děti také lákavý tím, že do něj nemohou, je nepřístupný, je obehnán mříží, přes kterou do něj nakukují. Proto pro ně také zůstává tajemný.
2. Za soumraku, v noci (noc jako výjimečný čas, ve kterém ožívají tajemství, kouzla... umění). Park je také místem minulosti, zašlých dob, zašlé slávy, v názvu cyklu se objevuje označení rokoko; rokoko zde může být zástupcem dekorativnosti, ornamentálnosti, období, kdy umění proniká do všedního dne (alespoň určité skupiny společnosti).
3. děti : mušky; děti jsou přitahováni k parku jako mušky do sítě, zvědavě nakukují přes plot... básník : dítě; básník je přitahován k poezii jako děti k zámeckému parku
starý zámecký park : poezie
4. Jedná se o italský sonet, což poznáme podle toho, že jeho verše se člení do skupin 4+4+3+3, čtyřverším se říká kvarteta, tříverším terceta.
5. abba + abba + cde + cde; upozorníme na to, že obkročný rým v kvartetech (abba) je typickým znakem sonetu a mimo sonet se příliš nevyskytuje, druhým nejčastějším schématem kvartet sonetu je rým střídavý (abab); dále upozorníme na to, že v kvartetech jsou jen dva rýmy (a, b), což ke klasickému sonetu patří, ale velice často básníci volí formu „snadnější“ (propojení dvou veršů rýmem přináší menší omezení při výběru slov než propojení čtyř veršů), kdy se v kvartetech objevují rýmy čtyři, tj. kvarteta nejsou spolu propojena rýmem (např. abba + cddc nebo abab + cdcd)...
6. Pětistopým ženským jambem. Jamb je to proto, že na sudých slabikách verše se objevují přízvuky víceslabičných slov (počítáme pouze s hlavním přízvukem na první slabice slova), na lichých slabikách verše (kromě první slabiky verše) se nesmí objevit přízvuk víceslabičného slova (jednoslabičného může). Upozorníme na to, že ačkoli norma českého jambu umožňuje podložit první slabiku verše přízvukem víceslabičného slova (je to

vlastně výjimka způsobená tím, že v češtině máme pevný přízvuk na první slabice slova), Vrchlický se této „licenci“ vyhýbá a první slabika v citovaném sonetu je buď nepřízvučná nebo je na ní přízvuk jednoslabičného slova. A když už je tam přízvuk víceslabičného slova, tak se jedná o spojení předložky a jména, což do jisté míry „konflikt“ jazyka (přízvuku) a metra (norma, která povoluje nebo zakazuje výskyt přízvuků) zmírňuje, opticky se jakoby jedná o jednoslabičné slovo (srov. verše začínající na *ku mřížím*, *na starých*, *ve stínech*, *u brány*). Jambická stopa je dvouslabičná, značíme ji obvykle schématem \cup — (první slabika by měla být nepřízvučná, druhá by měla přízvučná, o výjimkách viz výše). Takovýchto jednotek se do citovaných veršů, které mají 11 slabik, vejde 5, na poslední slabiku verše připadá \cup (říkáme tomu neúplná stopa). Z toho odvodíme, že se jedná o pětistopý jamb, rozhodující je počet — a těch je v každém verši (bez ohledu na to, jestli je na takovém místě skutečně přízvučná slabika) pět. Protože je verš zakončen \cup (také se tomu říká slabá pozice), jedná se o tzv. ženský verš. Volba jambu pětistopého ženského (tj. jedenáctislabičného; mužský pětistopý jamb má deset slabik) pro sonet je dána také tím, že takový verš poměrně těsně napodobuje italský jedenáctislabičný verš, který se užíval v klasickém sonetu. Proto jsou také všechny verše Vrchlického sonetu právě jedenáctislabičné.

ZÁVĚREM

Hlavní myšlenka básně se nachází v posledním tříverší, pointa je v paralelismu (analogii) básníka a dítěte, konfrontaci dvou světů (reálného, všedního a umělého, fantazijního). Básník je přitahován k říši poezie, stojí u její brány (mohl by také stát na úpatí Parnasu, sídla básníků), kterou nemá v moci otevřít... inspirace může a nemusí přijít... Vrchlický zvolil za pevnou formu prestižní klasický italský sonet, dodržel kompozici 4+4+3+3, pouze dva rýmy a obkročné rýmové schéma v kvartetech, jedenáctislabičný verš jako nápodobu italského jedenáctislabičného verše, který se užíval v italských sonetech.

Jaroslav Vrchlický Intimní lyrika

Ediční příprava: **Milada Chlībcová**

Komentář: **Miroslav Červenka a Jiří Kudrnáč**

Počet stran: **432**

Vydání: **v České knižnici první**

ISBN **80-7106-388-6**

Rok vydání: **2000**

V tomto svazku vydáváme tři Vrchlického lyrické sbírky *Rok na jihu*, *Hořká jádra* a *Okna v bouři*. Oproti předchozímu obvyklému vydávání Vrchlického, orientujícímu se na pořizování výborů, zachováváme celky sbírek a zabýváme se jejich textovou kritikou. Tento postup umožnil vhlédnout hluboko do procesu Vrchlického tvorby — od mnohdy intuitivního nápadu k čistopisné realizaci autorově a posléze knižnímu vydání, absorbujícímu již dobovou pravopisnou normu i zásahy prvních recipientů — a zachytit genezi textu velkého, nadaného básníka.